

Joanna Woźniak

MoVimento Cinque Stelle – produkt włoskiego kryzysu

Acta Politica nr 28, 81-96

2014

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Woźniak*

MOVIMENTO CINQUE STELLE – PRODUKT WŁOSKIEGO KRYZYSU

Włoska scena polityczna, jak film sensacyjny, okazuje się miejscem obfitującym w zwroty akcji, napięcie i aktorów (często w dosłownym tego słowa znaczeniu). W latach 90. ubiegłego wieku takich emocji dostarczała Liga Północna na rzecz Niepodległości Padanii¹, obecnie natomiast Beppe Grillo i jego Movimento Cinque Stelle (Ruch Pięciu Gwiazd).

Fenomen wyłaniania się nowych ruchów społecznych we Włoszech związany jest z kryzysem tradycyjnych partii politycznych, brakiem zaufania do polityków (a przede wszystkim szeroko rozpowszechnionej wśród nich korupcji oraz nepotyzmu) i realizowanych przez nich programów. Zainteresowanie nowymi ruchami związane jest z nadzieją na to, że będą one w stanie zmienić stan rzeczy i przywrócić wiarę społeczeństwa w możliwość wpływu na władzę oraz przestrzeganie przez nią Konstytucji i praw w niej zawartych. Społeczeństwo identyfikuje się z nowymi ruchami również poprzez symbole używane przez te ruchy i formy manifestacji ich poglądów. Internet, a zwłaszcza Facebook i blog,

* dr Joanna Woźniak, absolwentka Instytutu Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, e-mail: joanna.k.wozniak@gmail.com.

¹ Liga Północna na rzecz Niepodległości Padanii (*Lega Nord per l'Indipendenza della Padania*) jest partią powstałą w 1997 roku, ale jej początki sięgają roku 1979, kiedy to lider partii Umberto Bossi wraz z Brunonem Salvadorim założyli wspólne pismo „Północny-Zachód” („Nord-Ovest”) oraz jednocześnie stronnictwo pod nazwą Północno-Zachodnia Unia Lombardii na rzecz Autonomii (Unione Nord Occidentale Lombardia per l'Autonomia), które jednak nie odegrało zasadniczej roli, koncentrując się początkowo przede wszystkim na zgromadzeniu odpowiedniej liczby sympatyków i rozpowszechnieniu programu. Partia przechodziła kolejne mutacje, m.in. wiosną 1982 roku powstała Autonomiczna Liga Lombardzka (Lega Lombardia Autonomista), a 12 kwietnia 1984 roku na jej bazie ukonstytuowała się Liga Lombardzka (Lega Lombardia), która jednocześnie zastąpiła poprzednie ugrupowanie. Siedem lat później jednoczące się stronnictwa lokalne utworzyły Ligę Północną (Lega Nord), aby w 1997 roku przekształcić ją po raz kolejny na obecnie obowiązującą.

stały się środkiem dyfuzji poglądów oraz mobilizacji społecznej². Ruch Pięciu Gwiazd można zdefiniować jako partię polityczną, która jest tzw. *issue oriented*, czyli nieposiadającą ściśle określonego programu politycznego, ale zajmującą się w sposób często chaotyczny i fragmentaryczny sprawami pojawiającymi się każdego dnia w mediach.

MoVimento Cinque Stelle

Na początku można stwierdzić, że Ruch Pięciu Gwiazd to Beppe Grillo. Jego pozycja jako lidera i kreatora Ruchu jest silna, a zarazem bardzo kontrowersyjna, ale przez to atrakcyjna dla jego zwolenników. Grillo znany jest szerzej społeczeństwu jako komik, aktor i krytyk życia politycznego³. Zwrot w jego karierze nastąpił wraz z założeniem bloga „Beppegrillo.it”, w którym używa często wyrażen kolokwialnych i tzw. *newspeak* (nowomowa)⁴. Widoczny jest też brak koherencji w jego słowach, zaprzecza sam sobie i hałaśliwie krytykuje sytuację polityczną we Włoszech. Grillo wzoruje się na aktorze francuskim Michelu Coluche’u, który w 1981 roku kandydował na urząd prezydenta Francji, ostatecznie wycofując się z wyborów pomimo dużego poparcia społecznego⁵.

Grillo stwierdził, że demokracja może być inaczej zarządzana dzięki internetowi, co oznacza, że politycy nie są w tym momencie potrzebni⁶. Strona internetowa Grillo okazała się dużym sukcesem i wokół niej zaczęły powstawać Meet-upy, czyli sieci lokalnych grup, które ułatwiają zorganizowanie spotkania czy happeningów lub pomagają odnaleźć już istniejącą strukturę, która wierzy, że uda się jej poprawić świat wokół⁷. Planowane było utworzenie takich grup w pięciu największych regionach: Lombardii, Piemontie, Wenecji, Emilii-Ro-

² Zob. więcej: *I nuovi movimenti come forma rituale*, red. M. Livolsi, Milano 2005, s. 19–21.

³ Beppe Grillo 15 października 1986 roku w swoim monologu skrytykował ówczesnego premiera Włoch Bettina Craxiego, co było powodem wykluczenia go z publicznej telewizji Rai i ostracyzm medialny.

⁴ Swojego głównego przeciwnika politycznego, Pierluigiego Bersaniego z Partii Demokratycznej (Partito Democratico), z racji pewnych cech podobieństwa nazywa Gargamelem, czyli imieniem postaci z bajki.

⁵ Zob. więcej: F. Facci, *Vi raccontiamo la vera storia di Beppe Grillo*, „Il Giornale”, www.ilgiornale.it/news/vi-raccontiamo-vera-storia-beppe-grillo.html (24.04.2008).

⁶ Por. *Cronologia di Beppe Grillo*, red. M. Parrini, <http://cinqtantamila.corriere.it/story-TellerThread.php?threadId=BeppeGrilloCrono> (20.02.2013).

⁷ Zob. więcej: C. Saviano, *E i fan di Grillo corrono a „Cinque stelle” dal web la sfida in cinque regioni*, „La Repubblica”, www.repubblica.it/politica/2010/03/18/news/e_i_fan_di_grillo_corrono_a_cinque_stelle_dal_web_la_sfida_in_cinque_regioni-2737890/ (18.03.2010).

magnii i Kampanii, jednak popularność tej formy komunikacji spowodowała, że zaczęły one powstawać w każdej miejscowości Włoch.

Krytyka życia politycznego, którą kontynuował Grillo na swoim blogu, przyniosła mu szerokie poparcie wśród społeczeństwa włoskiego. Jego nową inicjatywą była organizacja 8 września 2007 roku w Bolonii manifestacji pod nazwą „V-Day” (lub Vaffa-Day – wulgarne określenie momentu, w którym politycy powinni zostawić społeczeństwo w spokoju). Zamierzeniem organizatora było to, aby taki dzień miał charakter powszechny, a celem miał być protest przeciwko politykom z wyrokami sądowymi i zebranie podpisów pod propozycją referendum w tej sprawie, ograniczenie do dwóch kadencji pobytu deputowanych oraz senatorów w parlamencie oraz zmiana systemu wyborczego, tak aby można było głosować na poszczególnych kandydatów, a nie na partie polityczne⁸.

W manifestacji „V-Day” w Bolonii uczestniczyło ponad 50 tys. osób. Grillo nazwał to przedsięwzięcie nowym Woodstockiem, podczas którego pokazano niezadowolenie społeczeństwa wobec polityki, a przede wszystkim wobec polityków skazanych prawomocnym wyrokiem, których Grillo bardzo chętnie wymienił z nazwiska, a ponadto skrytykował rządzącą wówczas koalicję lewicową L’Unione⁹. Ta demonstracja miała charakter festiwalu, ponieważ byli obecni także inni artyści, i spotkała się z pozytywną opinią społeczeństwa, gdyż Grillo poruszył kwestie dotyczące korupcji w polityce, energii odnawialnej, wody jako własności publicznej, szybkiego internetu, pomocy społecznej oraz problemów ze śmieciami¹⁰.

Ten ostatni punkt był tematem kolejnej manifestacji, która miała miejsce 9 kwietnia 2008 roku w Neapolu pod nazwą „Monnezza Day” („Dzień Śmieci”). Miejsce nie było przypadkowe, ponieważ wielokrotnie zmagano się z problema-

⁸ Beppe Grillo też jest skazany prawomocnym wyrokiem sądu za spowodowanie wypadku i śmierci pasażerów, w tym ówczesnej żony artysty. Zob. więcej: R. Celi, *Festa in piazza per il V-Day di Beppe Grillo „Piccolo popolo in marcia ma è solo l’inizio”*, „La Repubblica”, www.repubblica.it/2007/08/sezioni/cronaca/grillo-v-day/vday.html (7.09.2007).

⁹ Koalicja L’Unione została utworzona 10 lutego 2005 roku i składała się z następujących ugrupowań: Democratici di Sinistra (Demokraci Lewicy), La Margherita (Stokrotka), Italia dei Valori (Włochy Wartości), La Rosa nel Pugno (Róża w Garści), Federazione dei Verdi (Federacja Zielonych), Partito dei Comunisti Italiani (Partia Komunistów Włoskich), Partito della Rifondazione Comunista (Partia Odrodzenia Komunistycznego), Unione dei Democratici per l’Europa (Unia Demokratów dla Europy), Socialisti Uniti (Zjednoczeni Socjaliści), Democratici Cristiani Uniti (Zjednoczenie Chrześcijańsko-Demokratyczne), Partito Pensionati (Partia Emerytów), Südtiroler Volkspartei (Partia Ludowa Południowego Tyrolu), Movimento Repubblicani Europei (Europejski Ruch Republikanów).

¹⁰ Zob. C. Fusani, *V-day: 50 mila in piazza a Bologna „Senza bandiere per un Parlamento pulito”*, „La Repubblica”, www.repubblica.it/2007/08/sezioni/cronaca/grillo-v-day/v-piazze/v-piazze.html (8.09.2007).

mi wywózki śmieci z miasta, z którym powiązana jest także mafia neapolitańska – Camorra. Grillo na scenie podkreślił, że winę za ten problem ponoszą przede wszystkim politycy lokalni i przedsiębiorstwa zajmujące się wywożeniem śmieci oraz mafia. Manifestacja była sprzeciwem wobec tworzenia nowych wysypisk i spalarni. Nawoływano do segregacji śmieci oraz ich recyklingu¹¹. Spotkania i konferencje na ten temat były kontynuowane w związku z brakiem reakcji władz i rosnącym problemem w dosłownym tego słowa znaczeniu.

Grillo, widząc powodzenie swoich akcji, trafiając w niszę na scenie politycznej, postanowił w konsekwencji utworzyć stronnictwo o nazwie MoVimento Cinque Stelle (Ruch Pięciu Gwiazd), co nastąpiło 4 października 2009 roku w Mediolanie. Ideologię Ruchu oparł na Karcie Florenckiej¹².

Rysunek 1. Symbol partii MoVimento Cinque Stelle

Źródło: http://it.wikipedia.org/wiki/File:MoVimento_5_Stelle_logo.png

Symbol Ruchu jest bardzo prosty, jednak wyjaśnienia wymagają jego poszczególne elementy. Pisownia słowa *MoVimento* jest celowo zmieniona, po-

¹¹ Zob. C. Zagaria, *Rifiuti nasce la giornata della vergogna ecco il Monnezza day*, „La Repubblica”, http://napoli.repubblica.it/cronaca/2011/04/06/news/rifiuti_nasce_la_giornata_della_vergogna_ecco_il_monnezza_day-14552405/ (6.04.2008).

¹² Karta Florencka została uchwalona 8 marca 2009 roku we Florencji i skierowana była do kandydatów startujących w wyborach samorządowych. Zawiera najważniejsze punkty programowe samego ruchu, czyli woda jako dobro publiczne, domowe oczyszczalnie ścieków, tworzenie parków zieleni na terenie gmin, internet dla wszystkich, dobrze działający transport publiczny niezanieczyszczający środowiska, niemarnotrawienie energii i promocja produkcji lokalnej. Stała się ona bazą do opracowania bardziej kompleksowego programu już po oficjalnym utworzeniu Ruchu.

nieważ prawidłowy zapis powinien wyglądać: *Movimento*. Litera V odwołuje się jednak do jednej z akcji przeprowadzanych przez Grillo, a mianowicie do „V-Day”. Taki zabieg ma podkreślać chęć odcięcia się od tradycyjnej polityki włoskiej. Pięć gwiazd oznacza natomiast pięć głównych tematów, którymi zajął się Ruch, czyli: energia, internet (łączość), woda, śmieci, opieka społeczna.

Program Ruchu Pięciu Gwiazd

Program ruchu-partii, oprócz wymienionych powyżej kwestii, opiera się na założeniu, że parlament nie reprezentuje obywateli, tylko partie polityczne oraz ich symbole. Administracja państwowa natomiast jest zbyt kosztowna, nieskuteczna i za bardzo rozbudowana. Dlatego też pierwszy punkt programu dotyczy państwa oraz jego mieszkańców. I tak Ruch domaga się m.in. zniesienia prowincji, zniesienia przywilejów parlamentarzystów (w tym emerytalnych), wprowadzenia nauczania Konstytucji i zdawania z niej obowiązkowego egzaminu przez każdego przedstawiciela administracji publicznej, zakazu kumulacji stanowisk oraz wspomnianego już wcześniej zakazu sprawowania funkcji deputowanego czy senatora przez osoby skazane prawomocnym wyrokiem¹³. Punkt ten jak najbardziej wskazuje na problemy, z którymi państwo włoskie sobie nie radzi, niemniej jednak nie daje odpowiedzi na pytania, w jaki sposób te problemy rozwiązać.

W zakresie energii Grillo opowiada się za wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii, ograniczeniem emisji dwutlenku węgla i dostępem do funduszy pozwalających na dostosowanie się do standardów europejskich w tym zakresie¹⁴.

Jednym z ważniejszych zagadnień, które poruszył Grillo w programie, jest przekaz informacji, który we Włoszech jest niestety bardzo stronniczy, ponieważ z jednej strony istnieje koncern medialny Mediaset należący do rodziny Berlusconi, z drugiej natomiast większość gazet codziennych należy do drugiej wielkiej rodziny – De Benedetti, o sympatiach lewicowym. Dlatego też Ruch wskazuje na istotność tego tematu, gdyż w momencie, kiedy „kontrola informacji koncentruje się w rękach kilku aktorów, nieuchronnie pojawiają się tendencje antydemokratyczne”¹⁵. Te skłonności mogą spowodować, że obywatel jest niedoinformowany

¹³ Zob. więcej: Programma di MoVimento Cinque Stelle, www.beppegrillo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Programma-Movimento-5-Stelle.pdf (20.02.2013).

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

i staje się zwykłą maszynką konsumpcyjną, którą można sterować w dowolny sposób. Stąd propozycje w tym zakresie obejmują m.in. dostęp do bezpłatnego internetu, zablokowanie wszelkich dotacji dla gazet. Żadna stacja telewizyjna o narodowym zasięgu nie powinna znajdować się całkowicie w rękach prywatnych. Maksymalna liczba akcji w posiadaniu sektora prywatnego mogłaby wynosić 10%. Ta sama zasada miałaby dotyczyć właścicieli prasy. Kontynuując, Grillo wskazuje, że na częstotliwości telewizyjne przetargi powinny być organizowane co 5 lat. Według programu Ruchu, powinien pozostać tylko jeden kanał publiczny o charakterze kulturalnym oraz informacyjnym bez serii emitowanych reklam, natomiast pozostałe dwa kanały telewizji publicznej należy sprzedać, przestrzegając reguły, że najwyżej 10% akcji mogłoby pozostać w rękach pojedynczego akcjonariusza. Spółka telekomunikacyjna Telecom miałaby być znacjonalizowana. Należałoby znieść opłaty stałe za podłączenie do sieci. W związku z zamiłowaniem Grillo do technologii uważa on, że powinno się zamontować przekaźniki Wimax (*Worldwide Interoperability for Microwave Access* – bezprzewodowe sieci przesyłania danych) oraz ujednoczyć stawki za połączenia z telefonią mobilną oraz internetem w całej Europie¹⁶.

W tym miejscu należałoby się zastanowić nad tym, czy nie jest to jednak ograniczanie wolności rynkowej i narzucanie siłą nacjonalizacji dość ważnego sektora, jakim jest telekomunikacja. Niektóre punkty programowe Grillo mogą świadczyć o jego lewicowych poglądach, a w niektórych przypadkach o ekstremalnie lewicowych, co jest niebezpieczne, gdyż przemycane są pod przykrywką haseł walki z korupcją w polityce. Grillo nie podaje jednak, skąd na to wszystko wzięłyby środki finansowe. Ograniczenie uposażenia parlamentarzystów, o którym mówi lider Ruchu, nie starczyłoby na sfinansowanie tak ważnych przedsięwzięć.

W zakresie gospodarki program generalnie dotyczy wprowadzenia *class action*¹⁷ (działania grupowe), zakazu łączenia stanowisk członków rad administracyjnych w firmach notowanych na giełdzie, likwidacji tzw. chińskich puszek (lub inaczej matrioski)¹⁸, wprowadzenia limitów w zarobkach menedżerów

¹⁶ Zob. więcej: *ibidem*.

¹⁷ *Class action* – zbiorowa akcja prowadzona przez jednego lub większą liczbę odbiorców, którzy działają w pojedynkę albo w porozumieniu ze stowarzyszeniem na rzecz ochrony praw konsumentów. Inni zainteresowani konsumenci, którzy posiadają te same roszczenia, mogą przyłączyć się do zainicjowanej akcji bez konieczności uciekania się do pomocy adwokata.

¹⁸ System puszek chińskiej najlepiej wyjaśnić na przykładzie. I tak jeden inwestor posiada 51% akcji firmy A. Firma A natomiast posiada 51% akcji firmy B. W ten sposób inwestor kontroluje firmę B, posiadając w rzeczywistości tylko 51% z 51% akcji firmy B.

w firmach z kapitałem państwa i tych notowanych na giełdzie, zniesienia monopolu, takich jak Telecom czy Mediaset, oraz *stock option*, czyli zakupu akcji po określonej cenie, przeważnie niższej od ich wartości rynkowej, występującego często jako forma zapłaty dla menedżerów, ujednoczenia cen energii, internetu, transportu, połączeń telefonicznych, redukcji długu publicznego poprzez cięcie wszelkiego rodzaju marnotrawstwa i wdrożenie nowych technologii w celu ułatwienia dostępu obywatela do informacji oraz innych usług, promowania rynku lokalnego i wspierania spółek *non-profit*, wprowadzenia zasiłku dla bezrobotnych oraz karania firm, które powodują szkody, takich jak np. dystrybutorzy wody butelkowanej¹⁹. W niektórych miejscach Grillo ma rację, ponieważ komunikacja bezprzewodowa staje się niezastąpiona, ale niezrozumiałe jest np. karanie zakładów zajmujących się butelkowaniem wody tylko z tego powodu, że woda według Ruchu jest dobrem publicznym.

Kolejny punkt programowy dotyczy transportu i koncentruje się na zmniejszeniu użycia samochodów na rzecz środków niezanieczyszczających środowiska, jakimi są rowery. Grillo uważa, że powinny powstać ścieżki rowerowe na całej powierzchni miejskiej i pozamiejskiej, opowiada się za tworzeniem parkingów dla rowerów na wspólnej przestrzeni spółdzielni mieszkaniowych. Program przewiduje wprowadzenie kar za przejazd przez zabytkowe centra miast, a pozytywnie ocenia tzw. system *car sharing* z silnikami elektrycznymi, czyli wypożyczania miejskich samochodów z możliwością parkowania w określonych do tego miejscach. Grillo nie przewidział jednak, że nie we wszystkich miastach jest możliwe użycie rowerów, ponieważ mieszkańcy zmuszeni byłiby do codziennego *Tour de France* (lub jak ktoś woli – *Giro d'Italia*) ze względu na ich górski charakter. Grillo wypowiada się przeciwko budowie mostu w Cieśninie Mesyńskiej pomiędzy Sycylią i Kalabrią oraz przeciwko budowie szybkiej kolejki pomiędzy Doliną Susy i Lionem. Budowa mostu to dość ważna kwestia we Włoszech. Podejmowano już wiele jej prób, jednakże brak środków na konstrukcję mostu izoluje ten region przede wszystkim pod względem gospodarczym. Widać także, jak ważny jest internet w życiu Grillo, ponieważ uważa on, że firmy, które pracują w systemie telepracy, powinny być nagradzane. W celu ułatwienia dostępu do miejsc pracy i ochrony środowiska transport publiczny powinien działać w sposób wydajny i skuteczny, co na warunki włoskie jest zadaniem wręcz utopijnym. Według Grillo każda gmina powinna posiadać plan dotyczący osób niepełnosprawnych i ich mobilności, co niewątpliwie jest bardzo ważną kwestią²⁰.

¹⁹ Zob. Programma...

²⁰ Zob. więcej: *ibidem*.

W sprawie opieki zdrowotnej Ruch uważa, że wprowadzenie *devolution*²¹ zagraża uniwersalnemu charakterowi służby zdrowia, a prywatne przychodnie „wykradają” najlepszych specjalistów i utalentowanych lekarzy z publicznych szpitali. Służba zdrowia powinna być bezpłatna i dostępna dla wszystkich, a wprowadzenie dopłat tylko w przypadku usług dodatkowych, ale uwzględniając dochód poszczególnych osób. Tutaj Grillo popełnia błąd, ponieważ *devolution* nie weszło w życie. Projekt federalizmu fiskalnego²² zakładał oddanie służby zdrowia w ręce regionów. Grillo wypowiada się za użyciem lekarstw zamiennych, które są tańsze i mniej szkodliwe. Ruch opowiada się za odpowiednią edukacją w zakresie prawidłowego żywienia i skutków nadużywania lekarstw. W tym przypadku technologia też stawiana jest na pierwszym miejscu, ponieważ listy oczekujących powinny być publikowane w internecie, podobnie jak zapisy do lekarzy odbywałyby się w sieci. Nie wzięto jednak pod uwagę tego, że większość starszych ludzi nie ma wielkiego doświadczenia w użyciu komputera czy innych urządzeń elektronicznych. W stosunku do lekarzy Grillo stoi na stanowisku, że powinno się nagradzać medyków, którzy pozostają tylko w strukturach państwowych. Przeciwwstawia się pracy lekarzy zarówno w ośrodkach publicznej służby zdrowia, jak i prywatnych. Dofinansowanie służby zdrowia mogłoby się

²¹ *Devolution* lub odpowiednik włoski *devoluzione* oznacza głębokie przemiany konstytucyjne polegające na przeniesieniu kompetencji ze szczebla centralnego (w tym przypadku rządu) na inne szczeble administracyjne (w tym przypadku na poziom władzy lokalnej). W odróżnieniu od systemów federalnych system dewolucji jest bardzo elastyczny, ponieważ w każdej chwili rząd centralny może cofnąć przyznane kompetencje, które były poddane dewolucji. *Devolution* polegała przede wszystkim na dokończeniu i uzupełnieniu transferu funkcji legislacyjnych państwa na poziom regionów, tj. na wzmocnieniu i większym zaangażowaniu społeczeństwa w podejmowanie decyzji poprzez organizowanie referendum oraz reorganizację parlamentu Włoch (stworzenie Senatu Federalnego i wzmocnienie w nim pozycji regionów). Referendum w sprawie przyjęcia *devolution* odbyło się w zaplanowanym terminie 25 oraz 26 czerwca 2006 roku. Uczestniczyło w nim 52,3% wyborców i za wprowadzeniem *devolution* głosowało 38,7%, natomiast przeciwko opowiedziało się 61,3% uprawnionych do głosowania. Wynik ten wskazuje, że niewiele ponad połowa uprawnionych do głosowania wzięła udział w referendum i w większości wypowiedziało się przeciwko reformie ustroju. Największe poparcie reforma uzyskała na północy Włoch w związku z tym, że Liga oraz Północ były jej promotorem, zdobywając 48% głosów.

²² Termin „federalizm fiskalny” po raz pierwszy został użyty przez ekonomistów amerykańskich: Richarda Musgrave’a w 1959 roku, a później przez Wallace’a Oatesa w 1972 roku. Federalizm fiskalny w Stanach Zjednoczonych oznaczał przyjęcie przez rząd określonej linii politycznej w zakresie określonych kompetencji stanowych, mającej na celu przejście od federalizmu dualnego na federalizm kooperacyjny i przełamanie w ten sposób lokalizmów. Wyjaśnia, w jaki sposób kompetencje (wydatki) i instrumenty fiskalne (przychody) są dzielone między różnymi szczeblami (wertikalnie) administracji. Por. T. Groppi, *Il Federalismo*, Roma–Bari 2004, s. 74–76. Zob. także: P. Hay, *Federalism and Supranational Organizations*, Chicago 1966.

odbywać poprzez oddanie części podatku (tzw. 8/1000) na te cele lub odebranie części funduszy przeznaczonych na badania wojskowe²³.

Ostatni punkt programu dotyczy nauki. Stawia się w tym zakresie na powszechne użycie internetu w szkołach, stopniowe wycofywanie podręczników na rzecz tych w formacie cyfrowym, nauczanie języka angielskiego już od przedszkola, zniesienie wartości prawnej tytułów naukowych, wprowadzenie oceny nauczycieli akademickich przez studentów, finansowanie przez państwo tylko publicznych szkół wyższych, inwestycje w badania naukowe i możliwość zdalnej nauki przez internet²⁴.

Postulaty Ruchu trudno nazwać programem, ponieważ w większości przypadków ograniczają się one do wypunktowania tego, co we włoskiej polityce i w samych Włoszech nie funkcjonuje. Grillo nie podaje rozwiązań i przede wszystkim nie informuje, skąd wziąć środki na sfinansowanie niektórych jego przedsięwzięć.

Statut Ruchu

W związku z tym, że Ruch w rzeczywistości stał się partią polityczną, konieczne było opracowanie statutu partii, który jest niekonwencjonalny, ponieważ nie nazywa się statutem, ale nie-statutem. Jest to bardzo prosty dokument składający się tylko z siedmiu artykułów. W pierwszym artykule określona jest natura Ruchu i jego siedziba. Podkreśla się w nim, że Ruch Pięciu Gwiazd jest nie-stowarzyszeniem, jest punktem odniesienia dla jego popleczników. Jego korzenie sięgają bloga Grillo. Siedzibą Ruchu również stał się blog Grillo, a cała korespondencja odbywa się drogą e-mailową²⁵. Już przy okazji pierwszego artykułu widać groteskowe i niekonwencjonalne potraktowanie polityki. Przedmiotem i celem partii jest przede wszystkim przeprowadzanie społecznych kampanii uświadamiających, wykorzystując doświadczenie wspomnianych wcześniej Meet-upów, bloga oraz innego rodzaju manifestacji. Warto zaznaczyć, że ostateczne decyzje

²³ Zob. Programma...

²⁴ Zob. *ibidem*.

²⁵ Zob. więcej: art. 1 Non-Statuto di Movimento Cinque Stelle, www.beppegrillo.it/iniziativa/movimentocinquestelle/Regolamento-Movimento-5-Stelle.pdf (20.02.2013).

podejmuje zawsze Grillo²⁶. Stąd też członków Ruchu przyjęło się nazywać *grillini*. Podkreśla się, że Ruch nie jest partią i nie zamierza nią być w przyszłości. Pragnie pozostać tylko forum dyskusyjnym i miejscem wymiany poglądów poza wszelkiego rodzaju ograniczeniami organizacyjnymi²⁷. W tym miejscu można polemizować z tym, czy Ruch już nie jest partią polityczną, ponieważ spełnia wszelkie jej wymogi.

Artykuł 5 opisuje sposób zapisania się do Ruchu. Odbywa się to poprzez internet. Potencjalny kandydat powinien mieć ukończone 18 lat i nie może należeć do innych ugrupowań czy stowarzyszeń²⁸. Nie jest przewidziana żadna składka na rzecz Ruchu, wszystko odbywa się w sposób dobrowolny w ramach bloga Grillo²⁹. W artykule 7 określony jest sposób wyboru kandydatów do parlamentu i administracji lokalnych. Wybór potencjalnych pretendentów następowałby podczas wspólnych manifestacji, a ich ostateczna selekcja byłaby rezultatem głosowania przez internet³⁰.

Nie-statut jest zwięzły i zawiera praktycznie najważniejsze informacje. Jedyną kwestią pozostało sprawdzenie rzeczywistego poparcia poprzez uczestnictwo w wyborach.

Uczestnictwo w wyborach

MoVimento Cinque Stelle po raz pierwszy wziął udział w wyborach samorządowych w 2008 roku. Grillo swoich kandydatów umieszczał na listach obywatelskich (*liste civiche*), podkreślając tym samym ich brak przynależności do jakiegokolwiek ugrupowania politycznego, niemniej jednak w wyborach nie osiągnęli oni dobrych rezultatów.

12 lipca 2009 roku Grillo zgłosił swoją kandydaturę na przewodniczącego Partii Demokratycznej (*Partito Democratico*). Obiecał, że zapisze się, zdobędzie 2 tys. podpisów i tym samym będzie mógł starać się o to stanowisko. Celem tego gestu była wola zreformowania partii, która straciła status konstruktywnej opo-

²⁶ Grillo jest bardzo stanowczy w stosunku do członków ruchu i decyzje, które podejmuje, są w wielu przypadkach dyskusyjne oraz mogą świadczyć o jego autorytarnych zapędach. W 2012 roku nastąpiła seria wykluczeń z ruchu, ponieważ jego członkowie ośmielili się mieć własne zdanie. Na przykład Giovanni Favia, radny w regionie Emilia-Romagna, został wykluczony ze względu na to, że w przerwie programu źle ocenił postawę swojego kolegi z ruchu, Gianroberta Casaleggiiego. Rozmowa ta została wyemitowana i Favia został zwyczajnie wydalony z ruchu.

²⁷ Zob. art. 4 Non-Statuto di Movimento Cinque Stelle.

²⁸ Por. art. 5 Non-Statuto di Movimento Cinque Stelle.

²⁹ Zob. art. 6 Non-Statuto di Movimento Cinque Stelle.

³⁰ Zob. art. 7 Non-Statuto di Movimento Cinque Stelle.

zycji, i danie nadziei oraz alternatywy społeczeństwu. Decyzja Grillo wstrząsnęła strukturami partii. Obawiano się o to, że intencje lidera Ruchu mogłyby się ziścić. W konsekwencji odrzucono kandydaturę Grillo, tłumacząc to brakiem identyfikacji z ideałami Partii Demokratycznej³¹. Pomimo tego, że Grillo temu zaprzeczał, była to zwykła prowokacja i chęć wykorzystania rosnącego poparcia dla Ruchu.

W 2010 roku Ruch miał okazję uczestniczyć w wyborach samorządowych we Włoszech Północnych. W regionach Piemont i Emilia-Romagna wprowadził po 2 radnych³², natomiast w gminie Bolzano (region Trentino-Górna Adyga) zdobył 2 miejsca w radzie gminnej oraz taką samą liczbę mandatów w gminie Voghera (region Lombardia)³³. Lepszym wynikiem Grillo mógł się pochwalić w kolejnych wyborach samorządowych, które odbyły się w 2011 roku.

Tabela 1. Wyniki wyborów samorządowych w 2011 roku – Ruch Pięciu Gwiazd

Gmina	Procent głosów	Liczba miejsc
Triest	6,10	1
Rimini	11,76	2
Rovigo	6,83	1
Bolonia	9,40	2
Ravenna	9,30	2
Savona	8,42	1
Turyń	5,26	1
Arezzo	5,79	1
Razem		11

Źródło: www.repubblica.it/static/speciale/2011/elezioni/comunali/index.html³⁴ (11.06.2012).

Wynik podany w tabeli 1 jest niewątpliwie bardzo dobry jak na ugrupowanie istniejące w rzeczywistości od dwóch lat. Jednak pierwszy wniosek, który się

³¹ Zob. więcej: Pd, *Grillo si candida alle primarie*, „Offro un’alternativa al nulla”, „La Repubblica”, www.repubblica.it/2009/07/sezioni/politica/partito-democratico-30/grillo-primarie/grillo-primarie.html (12.07.2009).

³² Dane za: „La Repubblica”, www.repubblica.it/static/speciale/2010/elezioni/regionali/emilia_romagna.html oraz www.repubblica.it/static/speciale/2010/elezioni/regionali/piemonte.html (30.03.2010)

³³ Dane za: *ibidem* oraz www.repubblica.it/static/speciale/2010/elezioni/comunali/bolzano.html (17.05.2010).

³⁴ Autorka znalazła bardzo duże rozbieżności w ostatecznym ustaleniu liczby miejsc uzyskanych przez Ruch Pięciu Gwiazd. Źródła niesprawdzone podają, że ruch zdobył około 50 miejsc w radach gminnych. Autorka postanowiła jednak podać dane publikowane przez dziennik „La Repubblica”.

nasuwa, jest taki, że Ruch wygrał w dużych miastach i w regionach północnych Włoch. W mniejszych miejscowościach większe poparcie miały partie lokalne.

Wybory samorządowe, które odbyły się w 2012 roku, wskazały po raz kolejny tendencję wzrostu poparcia dla MoVimento Cinque Stelle. W niektórych przypadkach Ruch stanowił nawet pierwszą siłę w radach.

Tabela 2. Wynik wyborów samorządowych w stolicach prowincji w 2012 roku – Ruch Pięciu Gwiazd

Gmina	Procent głosów	Liczba miejsc
Genua	14,8	4
Parma	19,89	20
Monza	10,17	1
Piacenza	9,97	2
Gorizia	8,97	2
La Spezia	10,37	3
Alessandria	11,75	2
Asti	8,17	1
Lucca	6,93	1
Pistoia	9,88	2
Belluno	10,31	1
Verona	9,51	2

Źródło: http://www.repubblica.it/static/speciale/2012/elezioni/comunali/index_6maggio.html (6.05.2012).

Wynik wyborów samorządowych był dużym zaskoczeniem dla członków Ruchu, którzy nie oczekiwali takiego sukcesu. Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że procent oddanych głosów w stolicach prowincji dochodzi nawet do 20. W mniejszych gminach tym razem udało się Ruchowi tę liczbę przekroczyć. Największym jednak zaskoczeniem dla Grillo było zdobycie czterech stanowisk burmistrza: w gminie Parma (Federico Pizzarotti – 60,2% uzyskanych głosów), gminie Comacchio (Marco Fabbri – 69,24% uzyskanych głosów), gminie Seregno (Roberto Castiglion – 35,20% poparcia) oraz gminie Mira (Alvise Maniero – 52,48% uzyskanych głosów)³⁵.

W październiku 2012 roku odbyły się jeszcze jedne wybory samorządowe, tym razem w regionie Sycylia. Dobry wynik oznaczałby przełamanie złej passy w regionach południowych w związku z tym, że Ruchowi nie udało się zdobyć

³⁵ Zob. więcej: „La Repubblica”, www.repubblica.it/static/speciale/2012/elezioni/comunali/riepilogo_superiori.html (30.10.2012).

żadnego miejsca w radach gminnych czy regionalnych. Lider ruchu 10 października 2012 roku postanowił w tym celu przepłynąć nawet Cieśninę Messyńską. Grillo porównał siebie do Garibaldiego, który przyłączał Sycylię do Włoch podczas *Risorgimento*, oraz Amerykanów podczas II wojny światowej, podkreślając tym samym swoją megalomanię. Ten medialny gest wskazywał, że most przez Cieśninę nie jest konieczny, ponieważ można ją przepłynąć morzem³⁶. Grillo wykorzystał też ten fakt na swoją korzyść, ponieważ nikt nie odważyłby się przepłynąć morza w październiku i uczestniczyć następnie w manifestacji, nawołując do głosowania na M5S. Wybory na Sycylii odbyły się 28 października 2012 roku.

Tabela 3. Wyniki wyborów samorządowych na Sycylii w 2012 roku

Nazwa partii/koalicji	Procent głosów	Liczba miejsc
Partia Demokratyczna (Partito Democratico)	13,40	14
Unia Centrum (Unione di Centro)	10,80	11
Ruch Polityczny (Movimento Politico)	6,20	5
Lud Wolności (Popolo della Libertà)	12,90	12
Zaplecze Społeczne (Cantiere Popolare)	5,90	4
Musumeci Prezydentem (Musumeci Presidente)	5,60	4
Ruch 5 Gwiazd (Movimento Cinque Stelle)	14,90	15
Partia Sycylijszyków-Ruch Autonomii (Partito dei Siciliani-Movimento per le Autonomie)	9,50	10
Wielkie Południe (Grande Sud)	6	5

Źródło: „La Repubblica”, www.repubblica.it/static/speciale/2012/elezioni/regionali/sicilia.html (28.10.2012).

Z danych podanych w tabeli 3 wynika, że Ruch Pięciu Gwiazd otrzymał bardzo dobry wynik, jednak tylko przy frekwencji 47,42% uprawnionych do głosowania. Jest to bardzo poważna kwestia, ponieważ może wskazywać na brak zaufania do polityków ze strony wyborców, ale także na bezsilność i brak wiary w zmiany w samej polityce. Zbliżające się wybory parlamentarne we Włoszech powinny skupić się także na tym fakcie i zmobilizować społeczeństwo do udziału w nich.

Kandydat Ruchu na prezydenta regionu otrzymał 18,20% głosów, natomiast kandydat lewicy Rosario Crocetta, który *notabene* wygrał wybory, dostał ich

³⁶ Por. Grillo *attraversa lo Stretto a nuoto*, „La Stampa”, www.lastampa.it/2012/10/10/italia/politica/grillo-attraversa-lo-stretto-a-nuoto-RJ0eInMln67YsHdA10NH1J/pagina.html (10.10.2012).

30,50%³⁷. Okazało się, że Ruch Grillo jest trzecią siłą polityczną w regionie. Faktem jest, że pierwszą rzeczą, którą realizują radni Ruchu, jest redukcja swoich zarobków w gminach czy regionach, co jest niezmiernie dobrym chwytem wyborczym, ale nie rozwiązuje problemów lokalnych społeczności.

MoVimento Cinque Stelle jest niewątpliwie fenomenem włoskiej sceny politycznej. Poparcie dla Ruchu rośnie i wybory, które w niedługim czasie zostaną przeprowadzone, mogą zmienić rozkład miejsc w parlamencie. Włochom potrzebne są reformy i przemiany strukturalne, ponieważ galopująca inflacja i dług publiczny pogrążą jeszcze bardziej państwo włoskie w kryzysie. Zastanawiające jest, jak partia nieposiadająca programu politycznego i ograniczająca się praktycznie tylko do krytyki życia politycznego może uzyskać tak duże poparcie, i to w tak krótkim czasie. Fakt ten powinien zmobilizować partie polityczne do oczyszczenia swoich szeregów z oszustów i złodziei oraz do dopuszczenia ludzi młodych, czujących potrzebę zmian. Brak etyki i chęci ograniczenia własnych przywilejów wśród polityków powoduje, że coraz częściej będą powstawać ugrupowania o charakterze Ruchu Pięciu Gwiazd.

Sondaże przedwyborcze wskazują, że Grillo może być trzecią siłą w parlamencie. Od stycznia do lutego 2013 roku poparcie dla Ruchu rosło i wahało się od 14,3 do 16%. Dla porównania – poparcie dla Ligi Północnej, która startuje w koalicji z Silviem Berlusconiem, oscyluje na poziomie 5%³⁸. Wynik ten oznacza, że samodzielnie mogłaby nie przekroczyć 4-procentowego progu wyborczego.

Sama kampania wyborcza skupiała się przede wszystkim na kilku ważnych dla Włochów tematach, takich jak obniżenie presji podatkowej i wyjście z recesji. Każdy z liderów starał się jak najwięcej pokazywać w telewizji, radiu czy na stronach gazet codziennych. Grillo natomiast zorganizował serię spotkań na głównych placach największych miast pod nazwą „Tsunami Tour”. Wystarczyły krótkie relacje w dziennikach telewizyjnych z jego zgromadzeń, aby otrzymał tak duże poparcie. Stronił od wszelkich debat politycznych i konfrontacji z innymi liderami politycznymi, a jedyne spotkanie w prywatnej telewizji Sky zwyczajnie odwołał w ostatniej chwili. Według gazety „Il Giornale” jest to wybieg, aby nie pokazać wszystkich sprzeczności, jakie pojawiają się w jego programie. Czar Ruchu nieuchronnie mógłby prysnąć i okazałoby się, że Ruch właściwie krytykuje

³⁷ Zob. więcej: „La Repubblica”, www.repubblica.it/static/speciale/2012/elezioni/regionali/sicilia.html (30.10.2012).

³⁸ Zob. więcej: *Elezioni 2013, i sondaggi Demos, Ipsos e Manheimer: Centrodestra e Centrosinistra a distanza di 5–7 punti (Tabelle)*, „L’Huffington Post”, www.huffingtonpost.it/2013/02/08/elezioni-2013-i-sondaggi-_n_2643003.html (8.02.2013).

tylko „starą” klasę polityczną i nie proponuje nic w zamian³⁹. Grillo wykorzystał do tego swoje umiejętności aktora oraz komika i doprowadził swoje ugrupowanie do wyborów. Po wyborach jednak okaże się, co mają do zaproponowania i z kim zawiążą koalicję, ponieważ wszystko wskazuje na to, że żadne ze stronnictw politycznych nie uzyska większości w parlamencie.

Ruch Pięciu Gwiazd uczynił rzecz niemożliwą, ponieważ był w stanie w bardzo krótkim czasie zdobyć godne podziwu poparcie. Stał się głosem niezadowolonego społeczeństwa zmęczonego aferami politycznymi i wyrzeczeniami, które musi ponosić w związku z kryzysem gospodarczym. Grillo wykorzystał niekonwencjonalny środek komunikacji, jakim jest internet oraz serie spotkań, aby móc wykrzyknąć, co jest złe w dzisiejszej polityce. Nasuwa się jednak pytanie, czy to wszystko wystarczy. Wydaje się, że jednak nie, ponieważ żeby rządzić i zmienić cokolwiek, należałoby mieć dobry program. To, co proponuje Ruch, to rozwiązania krótkoterminowe, które nie dają szans na jakikolwiek rozwój i wyjście z głębokiej recesji. Ponadto, niechęć do konfrontacji z innymi partiami politycznymi świadczy o tym, że Grillo jest świadomy słabości swoich planów, a stawia tylko na jedną kartę – zdobycie władzy.

Streszczenie

W 2009 roku we Włoszech powstało nowe ugrupowanie polityczne pod nazwą MoVimento Cinque Stelle (Ruch Pięciu Gwiazd), którego liderem jest aktor i komik Beppe Grillo. Pięć gwiazd dotyczy pięciu bardzo ważnych kwestii, takich jak woda, internet, energia, śmieci i opieka zdrowotna.

Grillo wykorzystuje nowoczesne technologie, jak internet, w celu rozpowszechnienia swojego programu oraz organizuje spotkania czy manifestacje z jego zwolennikami, np. „Vaffa Day”, aby pokazać, że stara polityka jest skorumpowana i nadszedł czas na zmiany. Ważnym odniesieniem dla jego popleczników stał się także blog Grillo oraz Meet-upy.

Ruch uczestniczył w wyborach samorządowych, uzyskując każdego roku więcej głosów. Posiada czterech burmistrzów, a obecnie jest zaangażowany w kampanię wyborczą do parlamentu. Na razie sondaże wyborcze dają ruchowi trzecie miejsce, co byłoby niewiarygodnym sukcesem.

Słowa kluczowe: ruch polityczny, partia polityczna, system polityczny, sondaże przedwyborcze, wybory parlamentarne

³⁹ Por. A. Indini, *Grillo fugge dalla tv per nascondere le contraddizioni: una strategia antidemocratica*, „Il Giornale”, www.ilgiornale.it/news/interni/grillo-fugge-dalle-tv-pernascondere-contraddizioni-strategia-887249.html (18.02.2013).

MOVIMENTO CINQUE STELLE – THE PRODUCT OF ITALIAN CRISIS**Summary**

In 2009 in Italy was founded new political group MoVimento Cinque Stelle (Five Stars Movement), whose leader is an actor and entertainer Beppe Grillo. The five stars concerns five very important questions as water as a public good, Internet, energy, garbage and health care.

Beppe Grillo uses modern technology as Internet to diffuse his programme and to organise meetings with his followers. Also, he organised some big manifestations as “Vaffa Day” to show that old politics is corrupts and has come the moment to change it. In addition, he communicates by his blog and series of Meet-Up groups.

The movement participated in local elections and every year was able to receive more votes and elect political representatives in regional and municipal councils. Now, the Grillo’s movement is involved in the campaign to the Parliamentary elections. For now the elections polls give them third place.

Key words: political movement, political party, political system, opinion polls, parliamentary elections